

Марина Хададова
(м. Житомир)

ПОЛЬСЬКЕ МАСОНСТВО ТА ЙОГО РОЛЬ У НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНОМУ РУСІ В РОСІЙСЬКІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТ.

Правобережна Україна була активно задіяна у польському конспіративному русі, що розвинувся на основі місцевого масонства. Звичайно, це знайшло своє висвітлення в історичних працях II половини ХІХ ст., початку ХХ ст. Більшість дослідників вказаної проблеми звертали увагу на виключне значення масонства I чверті ХІХ ст. як соціально-політичної бази для створення польських організацій.

Історіографія вказаного питання більше стосувалась характеристики окремих польських товариств та ніколи не виступала як предмет окремого дослідження в працях істориків ХІХ – початку ХХ ст. У розгляді питання щодо польського масонства в Правобережній Україні, спостерігалась тенденція до загострення уваги на негативних моментах, пов'язаних з ним. Так, вказуючи, що масонство було принесено на Волинь із Варшави, наголошувалось, що самі поляки неохоче вступали до ложі. Причиною тому слугувало упередження проти франкмасонів як людей безбожних. А саме масонство сприймалось як справа несумісна з католицизмом [3, с.151].

Але на думку дослідника кінця ХІХ – початку ХХ ст. М.Коробки, зростання кількості масонів – поляків пояснювалось тим, що саме масонські ідеї співпадали з притаманній католицизму схильністю до містики та обрядовості. Крім того імператор Олександр I в цей період позитивно ставився до масонства взагалі, та до польського зокрема [2, с.194]. Автор наголошував на тому, що відроджене в 1814 році масонство швидко набирало політичного забарвлення. Саме тоді, на думку дослідника, змінюється головне завдання «вільних каменярів». Від мирної підтримки «народного духа» вони переходять до утворення перших таємних товариств. Таким стає утворене в 1819 році В.Лукасіньським «Національне масонство» [2, с.197].

Російський історик М. Богданович характеризував «Національне масонство» як політичну організацію, що маскувалась під масонську ложу шляхом демонстрації її зовнішніх форм - дотримання деяких обрядів, використання символіки та ін. Основна мета товариства – «ратувати за отечество» [1, с.172]. «Національне масонство» проіснувало недовго, близько двох років. Причини його розпуску істориками початку ХХ ст. практично не аналізувались.

Історик І.Рябінін зазначав, що в 20-х рр. ХІХ ст. мирні масонські організації, які до того переслідували лише культурні, просвітницькі та філантропічні цілі, поступово поступалися місцем товариствам, які ставили перед собою більш радикальні завдання. «Польський масон, первым

приучившийся в XVIII веке свободно мыслить, в XIX веке первым пожелал свободно жить» [5, с.658].

Добру законспірованість новоутворених товариств відзначав відомий дослідник російського масонства А. Пипін. Але, як зазначав автор, для польських конспіраторів єдиною відомою формою суспільного гуртка була ложа. Саме тому вона зберігається у наступних товариствах. Зберігаються і інші масонські атрибути – наявність ступенів, капітул, знаки, що свідчили про приналежність до товариства [4, с. 465].

Російський історик В. Семевський у своїй праці, присвяченій декабристам, дав характеристику польському масонству та таємним товариствам Правобережної України у 1821 – 1825 роках. На основі документів вказував, що зростає кількість масонських лож, і мова вже ведеться не про масонство, а про «секретное собрание людей злоумышленных» [6, с.312].

Автор характеризував також засноване у 1820 р. на Волині «Товариство тамплієрів», побудоване за масонським зразком, зі ступенями посвяти та відповідною конспірацією. Для того, щоб дізнатися дійсну мету товариства – патріотичну, треба було отримати третю ступінь посвяти [6, с.306]. Окрім новоутворених товариств, продовжували діяти старі ложі, як то ложа Розвіяного мороку в Житомирі, двадцять членів якої були заарештовані взимку 1825 р. по справі Південного товариства декабристів [6, с.313].

Практично всі історики підкреслюють соціальний та національний склад масонських лож та таємних товариств Правобережної України. Характерним є наявність в їх складі великої кількості військових, як поляків, так і росіян [6]. Неоднорідність національного складу масонів, на думку М.Коробки привела до виникнення ідеї панславізму саме в польському середовищі. Свій подальший розвиток вона отримала у товаристві Об'єднаних слов'ян.

Отже, ряд істориків офіційного напрямку російської історіографії кінця XIX – початку XX ст. розглядали польське масонство як чуже явище в Правобережній Україні, але підкреслювали його яскраво виражений національно-патріотичний характер. Ряд дослідників звертали увагу на використання масонства у якості маскування польських таємних товариств, та використання їх членами набутого в ложах конспіративного досвіду.

Література.

1. Богданович М.И. История царствования императора Александра I и Россия в его время/ М.И.Богданович - Т.VI. – СПб.: Тип.Сущинского, 1871.- 673 с.
2. Коробка Н. Польские общества 20-х годов и декабристы/ Н.Коробка // О минувшем. – СПб.: Тип. Вольфа, 1909.- с. 194.
3. Масонские ложи и тайные общества в Житомире // Древняя и новая Россия.- 1879.- № 5.-С.151-152.
4. Пыпин А.Н. Масонство в России XVIII и первая четверть XIX в./ А.Н. Пыпин – М.: Изд. «Век», 1997.- 465 с.

5. Рябинин И.С. Польское / И.С. Рябинин // Русское масонство.- М.: «Эксмо», 2007.- С. 637 - 659.
6. Семевский В.И. Политические и общественные идеи декабристов / В.И. - СПб.: Тип. Первой трудовой артели, 1909.- 694 с.